

От толерантността към плурализма

Кашиф Бакиу

Key words: *tolerance, pluralism, freedom, political tolerance tolerance, pluralism, freedom, political tolerance*

ВЪВЕДЕНИЕ

Свобода, разумност, съгласие, търпимост... Това са сегменти на междуличностни, междугрупови и междубществени отношения, като най-висша категория е толерантността. Паралелно с констатацията за тази категория съществува и въпросът за нейното съществуване или несъществуване като особеност на индивидите, обществата или различите групи.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Главно условие за съществуването на толерантността е съществуването на различни идеи, интереси, ценности, независимо кой е субекта на разликите. „Според някои доминантни гледни точки, толерантността не представлява само фактора, който позволява на другите да изразят техните идеи, мненията, позициите, които се различават от съществуващите, от официалните, или от актуалните носители на властта, но и фактор на контрол на изразяване на различията между тези въпроси, което е една от най-важните функции на толерантността като феномен“.²⁰⁰

Толерантността се проявява в различни форми: национална, верска, расова, сексуална, идеологическа, културна и др. В основата им стои готовността да се приемат като неизбежни и естествени различията между отделните индивиди. Също така различията се оценяват като своеобразни качествени характеристики на личността, които носят положителен заряд и обогатяват човешкия вид. Характеристично за толерантността в международен план е, че различията се разглеждат като израз на културна идентичност на народите, постигната в хода на тяхното историческо развитие.²⁰¹

С оглед на многобройните фактори, които могат да влияят върху различни процеси от обществения живот, толерантността може да бъде третирана от няколко аспекта: национален, етнически, културен, езиков, религиозен, политически и др. Както факторите, така и споменатите аспекти, много често могат да бъдат тясно свързани един с друг и като цяло тяхното влияние да бъде окончателно определящо за определени посоки в определени процеси. Някои автори излагат две основни тези: толерантността като инструментално добро и толерантността като вътрешна ценност, която се приема като морална норма или като особеност на нормално поведение. Това се проявява до голяма степен при политическата толерантност.²⁰²

Толерантността се проявява в различни форми: национална, верска, расова, сексуална, идеологическа, културна и др. В основата им стои готовността да се приемат като неизбежни и естествени различията между отделните индивиди. Също така различията се оценяват като своеобразни качествени характеристики на личността, които носят положителен заряд и обогатяват човешкия вид. Характеристично за толерантността в международен план е, че различията се разглеждат като израз на културна идентичност на народите, постигната в хода на тяхното историческо развитие.²⁰³

200 Maliqi, N.; Toleranca politike ne funkcion te paqes; 2003; str. 19.

201 Виж. Хаджолаян, М; Толерантността; ejournal.vfu.bg

202 Виж. Пак там, стр. 20-26.

203 Виж. Хаджолаян, М; Толерантността; ejournal.vfu.bg

Предваително условие за толерантността е самоконтрола, следователно можем да направим извода, че най-важната особеност на толерантността е способността човек да се владее и да контролира себе си. Всеки индивид е част от по-големи групи - нацията, народа, религиозната общност, политически или други организации. Ако някои автори (Герд Бауман – Енигмата за мултикултурализма) смятат че принадлежността към тези групи, не може да се придобие по генетически или наследствен път, или от страна на природата, можем да направим извода, че и толерантността като специфика или особеност, която играе важна и паралелна роля за тяхното функциониране, може да се подреди до тях.²⁰⁴ Единственият начин за нейното приемане е чрез социализацията, в която като най-важни сегменти можем да споменем възпитанието, образованието, комуникацията, информираността, както и средата, в която живее (до известна степен).

Предваително условие за толерантността е самоконтрола, следователно можем да направим извода, че най-важната особеност на толерантността е способността човек да се владее и да контролира себе си. Всеки индивид е част от по-големи групи - нацията, народа, религиозната общност, политически или други организации. Ако някои автори (Герд Бауман – Енигмата за мултикултурализма) смятат че принадлежността към тези групи, не може да се придобие по генетически или наследствен път, или от страна на природата, можем да направим извода, че и толерантността като специфика или особеност, която играе важна и паралелна роля за тяхното функциониране, може да се подреди до тях.²⁰⁵ Единственият начин за нейното приемане е чрез социализацията, в която като най-важни сегменти можем да споменем възпитанието, образованието, комуникацията, информираността, както и средата, в която живее (до известна степен).

Толерантността е тясно свързана с либералната традиция, чрез която намира своя базис. Тя не е морално неутрална, не отразява морална индиферентност. Толерантността представлява форма на въздържане, търпимост към определено поведение, което от индивидуална гледна точка се смята за правилно или неправилно, разумно или неразумно, положително или отрицателно. Толерантността съществува тогава, когато въпреки желанието или упорството на отделния индивид или група хора да се наложат определени мнения или позиции върху другите, се създава капацитет за въздържане към същите. Въпреки въздържанието, отбиването да се подчиниш, това не означава и директно ненамеса. При факта, че е направена морална преценка, остава отворена възможността влиянието да бъде насочено върху другите, само във формата на рационалното убеждение. Това означава, че толерантността е обусловена със съществуването на форми, с които индивида ще убеждава със силата на рационалните аргументи и дебати, защото когато един път някоя форма на наказание е направена, дори и в случай на „остракизъм“²⁰⁶, отношението, което е поставено под въпрос е ограничено.²⁰⁷

Един от първите проблеми, които се появява в посткомунистическите общества е липсата на необходимата толерантност или недоволното развитие на чувството за политическа толерантност. До това положение, без съмнение, довежда трайността на идеите от предишната система, която пропагандира единоумислието или идеологическа едностранчивост. Заради това, индивидите не са готови да приемат нито мненията, нито организациите (партиите, движението, и другите видове групи организирани на политическа основа), политически лидерите, нито представителите от политическите субекти, даже и несъмишлениците, които не

204 Бауман, Г; Мултикултурална енигма; 2000; стр. 21-38.

205 Бауман, Г; Мултикултурална енигма; 2000; стр. 21-38.

206 Остракизъм – представлява мярка за пречене (спречуване) на тиранията, но и мерка за освобождаване от определени индивиди с тяхно прогонване от обществото.

207 Виж. Климовски, С. Уставен и политички систем"; Скопие; 1997 год; стр. 640-643.

приемат тяхното мнение. Въпреки че толерантността, както и няколко други подобни категории не могат да бъдат конкретизирани или дефинирани в конкретна теория, те се разглеждат основно в три теоретични сегменти: либералната, консервативната и радикалната теория. При дефинирането на толерантността се приема и придружаващ сегмент, който е свободата.

В либералната теория толерантността се дефинира като свобода на действие, без задължения или ограничения от страна на държавата или други субекти. От това можем да заключим, че в либералната теория толерантността и свободата се дефинират по дескриптивен начин като действие без ограничение, а не като морална ценност. Следователно то не е ценност, а факт, който съществува. Тези аргументи довеждат до индивидуално ниво на съществуването на толерантността. Според тази теория толерантността е признаване на правото за свободен избор.

От друга страна консервативната теория приема свободата и толерантността като ангажимент в обществото (особено когато става въпрос за политическа свобода и толерантност). Според представителите на тази теория толерантността и свободата произтичат от законите и традициите на едно общество, а не от универсалните принципи, като се свободата на избор, индивидуалната независимост, равноправието и др. Следователно обществата се неравноправни и с липса на обществена йерархия. В това отношение тази теория редуцира свободата, а толерантността не може да бъде абсолютна и трябва да бъде ограничена с обществени права, норми и традиции. Оттук следва извода, че съществува опит толерантността да се ограничи, както в интензивност, така и в участие.

Радикалната теория представява една близка концепция с либералната. Според тази теория благата на гражданите и благата от толерантността не са важни за стабилността и функционалността на едно демократично общество. Според основателя на тази теория, Дж. Медисън, в свободната държава, индивидуалните права трябва да се равноправни с религиозните права. Главният акцент в тази концепция се поставя върху вътрешната организация в двете организации, гражданското и религиозното, следователно свободата и толерантността на хората се получава от функционирането на властта - нейното разделение.

В исторически аспект толерантността се появява по време на Реформацията през XVI и XVII век. Това е времето на появяването на много протестантски секти, които проповядват рационалната доктрина на лично спасение. Това генерира силна традиция на религиозно достойнство, която има непосредствено отражение в трудовете на Джон Лок и Джон Стюарт Мил. В своето съчинение „Писма за толерантността“²⁰⁸, Лок, чрез много примери ориентира своите идеи към една безрезервна толерантност. Според него ролята на държавата е да защити живота, свободата и собствеността на всеки индивид. Основната негова аргументация се основава върху вярата в рационалността на човека. Според Лок истинската воля съществува само тогава, когато съществува надпревара на идеи и вярвания. Въпреки това в идеята на Лок съществува класическо ограничение на толерантността, когато става въпрос за принципите на толерантността към римокатолиците. Според него, след тяхната клетва за вярност към Папата, католиците се превръщат в потенциална опасност за националната суверенност.

Докато Джон Лок поставя основата на идеята за индивидуалната толерантност, Джон Мил, един век по-късно, разширява тази идея извън границите на индивидуалната свобода.²⁰⁹ Той вярва в индивида като автономен деец (агент), свободен да осъществява суверенен контрол върху собствения живот и условия. Тази автономност е условие за всяка форма на лично и морално развитие. От друга страна според неговите виждания, толерантността като ценност има не само

208 Това е познатото дело на Джон Лок „A letter Concerning Toleration“ - Писмо за толерантността.
209 Виж. Климовски, С. Уставен и политически систем“; Скопие; бъбгод; стр. 642.

индивидуално значение, а също така и за обществената хармония и нейния прогрес. Според Мил индивидът е абсолютен, независим и ограничен владетел на своето телесно, духовно и интелектуално богатство. Неговите позиции се че, свободата има две сфери, от които едната е личната свобода – тя включва свободата на съвестта, абсолютната свобода на мисленето, чувствата, мнението и др, както и втората сфера – свободата на избора.

Разсъждавайки върху тези принципи се връщаме в началната точка на тази концепция, съответно в една от предпоставките на Лок – плуралистичната предпоставка. Тя приема съществуването на разнообразието от мнения и възгледи. „Плуралистичната предпоставка не изисква одобрение или неодобрение към самата себе си; нейната същност е само в припознаване на разнообразието като безспорен факт на социалната реалност. Това разнообразие може да се схваща от една страна като „упадък в нравите“, „разпад на културата“, „морален хаос“, а от друга страна като „нови възможности за избор“, „увеличаване на свободата“, „богатство на културата“ и т. н.“²¹⁰

Обикновено съществува обща перцепция, че едно общество е толкова по-либерално, колкото е по-толерантно. Тази, до известна степен, частична изкуствена констатация, следва основния либерален аргумент, че свободата на индивида „отсреща“ е безкрайна до момента когато същата не навлиза, съответно не пречи на свободата „от тази страна“. В този момент правилата ограничават тази свобода, а това с единствена цел, не за да създават граници до къде може да достигне, или да не стигне индивидуалната свобода, а да се създаде една рамка на колективна свобода, където толерантността се издига като ценност върху която се изгражда една функционална система. Неразделна част на системата са и идеите, които могат да бъдат организирани като идеологии. Една от най-високите ценности в едно цивилизирано общество са различните идеологии. Те представляват основната особеност за плуралистично общество. Тези общества които спазват ценностите на цивилизацията, позволяват различни идеологии в тяхната територия, за да вземат алтернативната форма.²¹¹

Две основни идеологии предхождат плурализма - индивидуализма и комунализма (колективизма). Колективизмът е несъвършен, подкопава индивидуалните права на хората, пренебрегва интересите им и противоречи на тяхното чувство за справедливост. Причина за това е, че мерките за обединяване на един народ които могат да бъдат използвани относно могат да се интерпретират като насилствено наложени. От друга страна, се смята, че и индивидуализмът, като идеология, не е съвършен, защото дава приоритет на правата, интересите и достойнството на индивидите, а с това става жертва на критиката, че институционалните системи необходими за поддържането му, изискват един фон на общо разбирателство и задължения, което е компромис спрямо индивида, като източник и цел на добрия живот.

Плурализмът предлага алтернатива на тези две противостоящи идеологии, които са несъвършени в чистия си вид, като формули за добрия живот. „Плурализмът се определя по различни начини като идеал за добрия живот; като характеристика на политиката в западните демокрации; като теория на морала, свързана по съществен начин с политиката на либералните общества; и както доктрина за културно разнообразие, която не възприема нито релативистката, нито монистическата оценка на алтернативните култури“.²¹² Повечето от тези възгледи могат да се възприемат като самостоятелни, без да се възприемат останалите. Но повечето автори, които се занимават с тези проблеми, приемат вариант на

210 Малинов, С.; Увод в превода на „Писмо за толерантността“ на Джон Лок; София; 1997; стр 21.

211 Filo, L.; Sistemet politike bashkekohore (Съвременни политически системи); Tirana; стр. 36-40.

212 Блекуел; Енциклопедия на плуралистическата мисъл; София, 1997; с. 369.

съотношение между теорията на морала и идеала за добър живот. Политическия плурализъм произхожда от граматическото „множествено число“ на латински език, или „plural“. В политическата област плурализмът означава множество възгледи, идеи, разбирания за осъществяването на държавната власт. Политическият плурализъм е основна категория на демократичната държава, където въпреки че политическите решения се взимат според мнението на мнозинството и различаващи се мнения имат възможност да бъдат изразявани.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В съвременния свят толерантността не трябва да се приеме като нещо особено, тя представлява отговорност свързана с реализацията на правата на човека и свободата. Тези права означават съществуването на правната държава, демокрацията, правото на избор – плурализма. Толерантността изключва догматизма и абсолютизма, тя доказва потвърждаването на напредналите демократични стандарти. Тя показва на практически начин отношенията между малцинството и мнозинството, което на най-прозрачен начин може да се проявява в мултиетническите и мултикултурните среди. С оглед на важноста на тази категория за всяко демократично общество, в 1995 година, УНЕСКО прие „Декларация за принципите на толерантността“.²¹³

ЛИТЕРАТУРА

1. Бауман, Г; Мултикултурална енигма; 2000 год
2. Filo, L. ; Sistemet politike bashkekohore (Съвременни политически системи); Tirana;
3. Лок, Дж. ; „A letter Concerning Toleration“ - Писмо за толерантността (превод); 1997 год.
4. Климовски, С. Уставен и политички систем“; Скопие; 1998 год.
5. Maliqi, N. ; Toleranca politike ne funksion te raqes; 2003
6. Шкарич, С. ; Давкова, С. Г; Уставно право; Скопие; 1995 год

За контакти:

Кашиф Бакиу, асистент на Юридияески Факултет – Държавен Университет в Тетово, докторант по юридически науки.

Докладът е рецензиран.